

УДК 378. 147:799.31:355

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2019-92-5-41-50>

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗМІСТУ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІН ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ПІДГОТОВКИ З ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ МАЙБУТНІМ ОФЦЕРАМ-ПРИКОРДОННИКАМ

В. Д. Волошин

ORCID 0000-0002-4809-0418

Статтю присвячено досить актуальній проблемі дидактики – методиці викладання, зокрема шляхам удосконалення методики викладання. Автор послідовно розкриває результати проведеного дослідження, розпочавши із загального аналізу стану вищої освіти, а саме вищої військової освіти в українському суспільстві. З метою отримання достовірних результатів наукового пошуку, автор представленої статті провів ґрунтовний аналіз існуючої наукової літератури філософського, педагогічного, соціального та психологічного спрямування. Перераховано прізвища відомих вітчизняних і зарубіжних вчених, а також тих, хто безпосередньо розбудовував вищу військову освіту в Україні.

З урахуванням рівня актуальності проблеми, висвітленої у статті, сформульовано пріоритетну мету наукової праці та основні методи дослідження (бібліографічний, аналіз, синтез, порівняння, класифікація, систематизація тощо).

У статті наголошено на тому, що у педагогіці нині існує чимало теоретико-методологічних підходів, проте до представленої проблематики доцільно застосувати саме системний підхід. Розкрито сутність системного підходу та його особливості (структурний, інтегративний, поелементний, функціональний, історичний, процесуальний, комунікаційний).

Проаналізовано та уточнено зміст поняття «удосконалення» та інтерпретовано його до представленої проблеми.

На підставі аспектів системної теорії, виділено та розкрито зміст основних педагогічних умов, завдяки яким можливе удосконалення методики викладання навчальних дисциплін блоку вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки.

Із врахуванням поданих вище елементів представленої статті, автор подав зміст основних шляхів удосконалення методики викладання навчальних дисциплін блоку вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки.

Ключові слова: вогнева підготовка, підготовка з особистої безпеки, методика викладання, майбутні офіцери-прикордонники, професійна підготовка, вища освіта, система.

Постановка проблеми. Соціально-економічна реформа в Україні вимагає підготовки професіоналів для усіх сфер життя. Такі реформістські процеси є дотичними і до професійної підготовки майбутніх представників правоохоронних структур, зокрема Державної прикордонної служби України. Процедури оновлення соціального життя потребують висококваліфікованих кадрів, які в змозі проводити діагностування та прогнозування, надання консультацій, організацію та здійснення управління та багато інших різновидів професійної роботи.

Узагальнюючи подане вище, можна стверджувати, що до сучасної освіти спрямовано завдання підготувати професійних і компетентних фахівців прикордонної структури. Вища освіта є багатогранною. Однією з таких складових є військова освіта, не лише в Україні, але й у світі. Військові науки розвиваються, реагуючи на виклики сучасних ситуацій. Актуальності набувають питання покращення змісту методик викладання військових дисциплін у системі вищої освіти, зокрема у військових закладах освіти, де подібні дисципліни є обов'язковими (Боголюбов, 1997; Діденко, 2003).

Аналіз досліджень і публікацій. Зміст та проблеми військової освіти зазвичай досліджують ті науковці, які у ній задіяні. У прикордонній службі існує чимало відомих вчених-практиків, зокрема: В. Балашов (1996), І. Грязнов (1998), О. Діденко (2003), Д. Іщенко (1998), Є. Потапчук (2003), В. Ягупов (2004). Проблематика результативності освітнього процесу, його інтенсифікації розкрита у працях таких дослідників: А. Алексюк, Ю. Бабанський, Л. Занков, А. Макаренко, П. Підкасистий та ін.

Метою статті є пошук напрямів удосконалення методик викладання дисциплін блоку військової підготовки та підготовки з особистої безпеки курсантам вищого військового навчального закладу українського прикордонного відомства.

Методи дослідження: аналіз літератури (з метою систематизування та узагальнення джерельної бази дослідження); предметний аналіз (визначення суттєвих ознак науково-педагогічних категорій з проблеми наукового пошуку); аналіз ступеня якості методик викладання дисциплін блоку військової підготовки та підготовки з особистої безпеки; вивчення змісту дидактичних теорій науково-методичних літературних джерел; порівняльний аналіз ключових категорій дослідження.

Виклад основного матеріалу. У педагогічному процесі питома увага приділяється освітньому процесу, з-поміж завдань якого невирішеними, а отже відкритими та дискусійними є завдання щодо його оптимізації та інтенсифікації (Курлянд, 2005).

Науковий розвиток створив резерви для теоретичного пояснення змісту процесів оптимізації та інтенсифікації навчання на основі численних теоретико-методологічних підходів (Архангельский, 1980).

За раціональним підходом у проведенні нашого дослідження, обрано теорію систем, що пояснює загальні принципи та сутність системних явищ та об'єктів і виявлення їх особливостей. Задля вирішення мети, представленої у публікації проблеми, нами виділено ключові аспекти системної теорії: структурний – розкриття внутрішньої організації досліджуваного об'єкту, способи та варіанти взаємодії у ній; інтегративний – пояснює джерела, резерви збереження, змін і функціонування системи; поелементний, що дає змогу визначати складові системи (компоненти та елементи); функціональний – визначення пріоритетних функцій, що реалізує система з приналежними до неї компонентами; історичний – здійснює вивчення проблем появи систем, їх еволюцію та можливі перспективи; процесуальний – виокремлює процедури, процеси та операції, що покладені на систему і забезпечують її удосконалення, збереження в цілому та відповідний розвиток; комунікаційний – пояснює взаємозв'язки усередині системи та з іншими системами як по горизонтальній ієрархії, так і по вертикальній (Кожевников, 1995).

Необхідно також зауважити, що застосування системного підходу у дослідженні педагогічних явищ і процесів вимагає реалізацію наступних умов: врахування поелементного аспекту з метою виділення складових відповідного педагогічного об'єкту; врахування комунікаційного аспекту в аналізі взаємозв'язків, взаємозалежностей усіх елементів, і завдяки цьому оцінка пріоритетних складових з відношеннями та зв'язками; побудова аналогу системи (моделювання) за такими параметрами як цілісність, організованість, ієрархічність, структурність (структурний аспект); з'ясування залежності системи від чинників ззовні (врахування функціонального аспекту); опис та аналіз елементів у нерозривному зв'язку з системою, зі з'ясуванням його функцій; характеристики педагогічного об'єкту (Хазова, 1997).

Слід згадати про наукові здобутки В. Семиченка, присвячені процедурі дослідження системи, її структури (компонентної і поелементної), особливостей внутрішніх та зовнішніх зв'язків (субординації елементів, особливостей зв'язків між окремими складовими),

що створили теоретичний фундамент у проблемі відображення властивостей педагогічного об'єкту. Вчений стверджував, що у винайденій процедурі існують певні нюанси: відокремленість педагогічного явища від середовища, обмеженість відповідних параметрів, що необхідно врахувати (Семиченко, 2003).

Враховуючи аналіз системного підходу, нами сформульовано такі ключові тези у запропонованому дослідженні: під процесом *удосконалення* методики викладання дисциплін блоку військової підготовки та підготовки з особистої безпеки, варто розуміти систему заходів, методів, технологій та засобів, що спрямовані на позитивні результати освітньої діяльності; зниження показників неуспішності учасників освітнього процесу; раціональність розподілу часу представників науково-педагогічного складу (Пидкасистий, 1998).

Результати наукових публікацій, монографій, дисертаційних досліджень та літератури з проблем удосконалення методик викладання дали змогу зробити висновок про те, що у методиці викладання дисциплін блоку вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки є своя специфіка та безліч факторів, компонентів та вимог.

Можна констатувати, що під методикою викладання певної навчальної дисципліни розуміють розділ науки, присвячений теоретичним, практичним та методологічним питанням. Деякі вчені стверджують, що сутність методики викладання навчальної дисципліни зводиться до сукупності засобів, способів та організаційних форм і нормативних вимог по відношенню до діяльності представників науково-педагогічного складу (Боголюбов, 2000; Овсянников, 1997).

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, пропонуємо ті шляхи удосконалення методики викладання навчальних дисциплін блоку вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки, що є ефективними та результативними у практиці військових закладів освіти: дотримання у передачі змісту навчальної дисципліни професійної та ідейної спрямованості; забезпечення триєдиної навчальної, розвивальної та виховної функції у процесі викладання; забезпечення оновленого змісту навчального матеріалу за науковими та інформативними критеріями; дотримання чіткості та логічності у викладу навчального змісту дисциплін; сприяння розвитку критичного мислення в суб'єкті освітнього процесу; виконання критеріїв мовленнєвої культури представниками науково-педагогічного складу; розробка та постійне оновлення змісту дидактико-методичного супроводу навчальних занять (Загвязинский, 1987); Сумаркова, 2004); формування свідомого відношення до предметів і засобів особистої безпеки та вогневої підготовки у майбутній професійній

та освітній діяльності офіцерів прикордонного відомства; оволодіння різними способами використання спецзасобів, зброї та особистої безпеки в реалізації охорони та захисту кордону; формування високого рівня психологічної готовності курсантів до відпрацювання вмій і навичок застосування засобів вогневої підготовки та прийомів особистої безпеки; врахування наявності попереднього професійного та відповідного життєвого досвіду в курсантів; вивчення ціннісної системи та здібностей курсантів.

Подані вище шляхи удосконалення методики викладання навчальних дисциплін блоку вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки не є остаточними, оскільки в сучасній науковій сфері поєднано соціальні, філософські, економічні, політологічні знання, новітні дослідницькі технології та методики, дотичні до об'єктивної реальності усіх процесів та явищ суспільного життя (Ніколко, 2006).

Специфічність процесу удосконалення методики викладання навчальних дисциплін блоку вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки у закладі вищої військової освіти прикордонної служби полягає у: врахуванні специфіки впровадження інноваційних технологій, методик та підходів в освітній процес; врахуванні сутності процесів моніторингу, активізації пізнавальної діяльності, закріплення знань та умій тощо; існуванні рівнів педагогічної майстерності представників викладацького складу; сформованості вмій володіти педагогічними технологіями; формулюванні мети і завдань освітньої діяльності залежно від її організаційної форми; забезпеченні зв'язку вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки із майбутньою професійною діяльністю; забезпеченні наукового рівня управління освітньою діяльністю; проведенні регулярної діагностики освітньої діяльності з метою своєчасного внесення коректив (Блауберг, 1977).

Загалом, представлені шляхи удосконалення методики викладання навчальних дисциплін блоку вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки створюють передумови для оптимізації освітнього процесу майбутніх офіцерів-прикордонників, сприяють посиленню взаємодії між суб'єктами, об'єктами освітнього процесу та об'єктивним світом, а також формуванню високого рівня компетентності офіцерських кадрів прикордонного відомства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, за результатами здійсненого дослідження можна зробити висновок про наукові основи вирішення проблеми удосконалення методики викладання навчальних дисциплін блоку вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки у закладі вищої військової освіти Державної прикордонної служби

України, врахуванні методологічних, дидактичних, психологічних, організаційних і методичних аспектів.

Запропоновані у статті шляхи удосконалення методики викладання навчальних дисциплін блоку вогневої підготовки та підготовки з особистої безпеки у закладі вищої військової освіти прикордонної служби є мінімальними, оскільки зазначений процес удосконалення передбачає зміни будь-якого компонента дидактичної системи: методів, форми, мети, завдань тощо. Ці проблеми можуть стати підґрунтям для подальших наукових розвідок.

Література

1. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. Москва : Высш. шк, 1980, 268 с.
2. Блауберг И. В. Целостность и системность. *Системные исследования : ежегодник*. Москва, 1977. С. 5-28.
3. Боголюбов Л. Изучение социально-гуманитарных дисциплин как необходимое условие формирования у учащихся гражданской культуры. *Социально-политический журнал*. 1997. № 3. С. 104–119.
4. Балашов В. А. Формирование профессиональных качеств у слушателей-пограничников в процессе профессионального обучения : дисс. ... канд. пед. наук. Хмельницкий, 1996. 263 с.
5. Грязнов І. О. Удосконалення індивідуальної виховної роботи командирів підрозділів Прикордонних військ України : дис. ... канд. пед. наук. Хмельницький, 1998. 210 с.
6. Діденко О. В. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів : дис. ... канд. пед. наук. Хмельницький, 2003. 201 с.
7. Іщенко Д. В. Курс лекцій з військової педагогіки. Хмельницький: Вид-во АПВУ, 1998. 158 с.
8. Загвязинский В. И. Дидактика высшей школы. Москва : Педагогика, 1987. 160 с.
9. Кожевников В. Оптимізація навчальної діяльності. *Рідна школа*. 1995. № 2–3, С. 17-21.
10. Методика преподавания общественных наук в высшей школе / под ред. Л. Н. Боголюбова. Москва : Просвещение, 2000. 274 с.
11. Николко В. Н. Об одной модели многоуровневой системы логического образования в Украине. *Логіка та багаторівнева система освіти: Методологія та методика викладання*: Міжнародна наукова конференція: Матеріали доповідей та виступів. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2006. С. 94–96.
12. Овсянников В. К новой парадигме социально-гуманитарных наук. *Alma mater*. 1997. № 2. С. 18–25.
13. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Е. І. Хмельку, А. В. Семенова [та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2005. 399 с.

14. Потапчук Є. М. Військова психологія : навч. посіб. Хмельницький : Вид-во Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького, 2003. 150 с.
15. Пидкасистый П. И. Педагогика : учеб. пособие для студентов пед. ВУЗов и пед. колледжей. Москва : Пед. о-во России, 1998. 640 с.
16. Семиченко В. Системно-структурне моделювання складних об'єктів у психолого-педагогічних дослідженнях. *Післядипломна освіта в Україні*. 2003. С. 26-30.
17. Сумаркова Л. М. Логіка в юридичному вищому закладі освіти. *Проблеми викладання логіки і дисциплін логічного циклу*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 13–14 травня 2004 року. Київ : Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2004. С. 103-104.
18. Хазова Л. Подходы к организации преподавания социально-гуманитарных дисциплин в негуманитарных вузах. *Социально-политический журнал*. 1997. № 3. С. 81 – 0.
19. Ягупов В. В. Військова психологія : підручник. Київ : Тандем, 2004. 656 с.

References

1. Arkhangelsky, S. I. (1980). *Uchebnyy protsess v vysshey shkole, yego zakonomernyye osnovy i metody* [The educational process in high school, its regular basis and methods]. Moscow: Vyshaya shkola (rus).
2. Blauberg, I. V. (1977). *Tselostnost' i sistemnost'. Sistemnyye issledovaniya : yezhegodnik* [Integrity and systematicity. System studies: Yearbook]. Moscow (rus).
3. Bogolyubov, L. (1997). *Izucheniyе sotsial'no-gumanitarnykh distsiplin kak neobkhodimoye usloviye formirovaniya u uchashchikhsya grazhdanskoй kultury* [The study of social and humanitarian disciplines as a necessary condition for the formation of civil culture students]. *Socio-political journal*, 3, 104–119 (rus).
4. Balashov, V. A. (1996). *Formirovaniye professional'nykh kachestv u slushateley-pogranichnikov v protsesse professional'nogo obucheniya*. [Formation of professional qualities in border trainees in vocational training]. (Thesis of Candidate of Pedagogical Sciences). Khmelnytsky (rus).
5. Gryaznov, I. O. (1998). *Udoskonalennya individual'noi vikhovnoi roboti komandiriv pidrozdiliv Prikordonnikh viys'k Ukraїni* [Improvement of individual educational work of commanders of units of border troops of Ukraine]. (Thesis of Candidate of Pedagogical Sciences). Khmelnytsky (ukr).
6. Didenko, O. V. (2003). *Pedagogichni umovi profesiynogo samovdoskonalennya maybutnikh ofitseriv*. [Pedagogical conditions of professional self-improvement of future officers]. (Thesis of Candidate of Pedagogical Sciences). Khmelnytsky (ukr).
7. Ishchenko, D. V. (1998). *Kurs lektsiy z viys'kovoї pedagogiky*. [Course of lectures on military pedagogy]. Khmelnytsky: Issue of APSU (ukr).
8. Zagvyazinsky V. I. (1987). *Didaktika vysshey shkoly*. [Didactics of higher education]. Moscow: Pedagogy (rus).
9. Kozhevnikov, V. (1995). *Optimizatsiya navchal'noi diyal'nosti*. [Optimization of educational activity]. *Ridna shkola*, 2–3, 17–21 (ukr).

10. Bogolyubov, L. N. (2000). *Metodika prepodavaniya obshchestvennykh nauk v vysshey shkole. [Methods of teaching social sciences in higher education]*. Moscow: Prosveshchenie (rus).
11. Nikolko, V. N. (2006). Ob odnoy modeli mnogourovnevoy sistemy logicheskogo obrazovaniya v Ukraine. [About one model of a multilevel system of logical education in Ukraine]. *Logic and multilevel education system: Teaching methodology and methodology: International scientific conference: Materials of reports and speeches*. Kiev: Kiev University, Kyiv (rus).
12. Ovsyannikov, V. (1997). K novoy paradigme sotsial'no-gumanitarnykh nauk. [Towards a new paradigm for the social sciences and humanities]. *Alma mater*, 2, 18–25 (rus).
13. Kurland, Z. N., Khmelyuk, E. I., Semenov, A. V. et al. (2005). *Pedagogika vishchoi shkoli: navch. posib. [Pedagogy of Higher Education: tutorial]*. Z. N. Kurland (ed.). (2d. ed., remade and add.). Kyiv: Knowledge (ukr).
14. Potapchuk, E. M. (2003). *Viys'kova psikhologiya: navch. posib. [Military psychology: tutorial]*. Khmelnytsky: Publishing House of B. Khmelnytsky National Academy of State Border Service of Ukraine (ukr).
15. Pidkasytyi, P. I. (1998). *Pedagogika: ucheb. posobiye dlya studentov ped. VUZov. [Pedagogy: tutorial for students of pedagogical universities and pedagogical colleges]*. Moscow: Pedagogicheskoe obshchestvo Rossii (rus)
16. Semichenko, V. (2003). Sistemno-strukturne modelyuvannya skladnykh ob'ektiv u psikhologo-pedagogichnykh doslidzhennyakh [System-structural modeling of complex objects in psychological and pedagogical studies]. *Pislyadyplomna osvita v Ukraini*, 26-30 (rus).
17. Sumarkova, L. M. (2004). Logika v yuridichnomu vishchomu zakladi osviti. [Logic in a legal higher education institution]. *Problems of teaching logic and disciplines of the logical cycle: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. Kyiv, May 13-14, 2004. Kyiv: Vidavnycho-poligrafichnyi tsentr "Kyiv University", 103-104 (ukr)
18. Khazova, L. (1997). Podkhody k organizatsii prepodavaniya sotsial'no-gumanitarnykh distsiplin v negumanitarnykh vuzakh [Approaches to the organization of teaching of social and humanitarian disciplines in non-humanitarian universities]. *Socio-political journal*, 3, 81-90 (rus).
19. Yagupov, V. (2004). *Viys'kova psikhologiya: pidruchnik. [Military psychology: textbook]*. Kyiv: Tandem (ukr).

**ПУТИ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ СОДЕРЖАНИЯ МЕТОДИКИ
ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИН ОГНЕВОЙ ПОДГОТОВКИ И
ПОДГОТОВКИ ЛИЧНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ БУДУЩИХ
ОФИЦЕРОВ-ПОГРАНИЧНИКОВ**

В. Д. Волошин

Статья посвящена достаточно актуальной проблеме дидактики – методике преподавания, в частности путям совершенствования методики

преподавания. Автор последовательно раскрывает результаты проведенного исследования, начав с общего анализа состояния высшего образования, а именно высшего военного образования в украинском обществе. С целью получения достоверных результатов научного поиска автор представленной статьи провел анализ существующей научной литературы философского, педагогического, социального и психологического направления. Перечислены фамилии известных отечественных и зарубежных ученых, а также тех, кто непосредственно развивал высшее военное образование в Украине.

С учетом уровня актуальности проблемы, освещенной в статье, сформулированы приоритетная цель научной работы и основные методы исследования (библиографический, анализ, синтез, сравнение, классификация, систематизация и т.д.).

В статье отмечено, что в педагогике в настоящее время существует немало теоретико-методологических подходов, однако к представленной проблематике целесообразно применить именно системный подход. Раскрыта сущность системного подхода и его особенности (структурный, интегративный, поэтапный, функциональный, исторический, процессуальный, коммуникационный).

Проанализировано и уточнено содержание понятия «усовершенствование» относительно представленной проблемы.

На основании аспектов системной теории выделено и раскрыто содержание основных педагогических условий, благодаря которым возможно усовершенствование методики преподавания учебных дисциплин блока огневой подготовки и подготовки личной безопасности.

С учетом представленных выше элементов представленной статьи, автор подал содержание основных путей совершенствования методики преподавания учебных дисциплин блока огневой подготовки и подготовки личной безопасности.

Ключевые слова: огневая подготовка, подготовка личной безопасности, методика преподавания, будущие офицеры-пограничники, профессиональная подготовка, высшее образование, система.

THE WAYS OF IMPROVING THE CONTENT OF THE METHODS OF TEACHING THE DISCIPLINES OF FIRE-TRAINING AND PERSONAL SAFETY TRAINING OF THE FUTURE BORDER GUARDS

V. D. Voloshin

The military sciences are evolving, responding to the challenges of current situations. The issues of improving the content of teaching methods of military disciplines in the higher education system are becoming more urgent, in particular in military educational establishments where such disciplines are compulsory.

Purpose - search and justification of reserves for improvement of methods of teaching the disciplines of the unit of military training and personal safety training to cadets of higher military educational establishment of the Ukrainian border agency.

Methods: bibliographic; subject analysis; sources, comparative analysis of key categories of the study.

Results. The article emphasizes that there are many theoretical and methodological approaches in pedagogy, but it is advisable to apply a systematic approach to the presented problems. The essence of system approach and its peculiarities (structural, integrative, elemental, functional, historical, procedural, communication) are revealed.

The content of the concept of "improvement" is analyzed and clarified and interpreted to the problem presented.

Originality. On the basis of aspects of the system theory, the content of the basic pedagogical conditions is distinguished and revealed, by which it is possible to improve the method of teaching the disciplines of the unit of fire training and preparation for personal safety.

Taking into account the above elements of the presented article, the author presented the main ways of improving the methodology of teaching disciplines of the fire training and personal safety training unit.

Conclusion. According to the results of the conducted research, it is possible to conclude on the scientific basis for solving the problem of improving the methodology of teaching the disciplines of the unit of fire training and preparation for personal safety in the institution of higher military education of the State Border Guard Service of Ukraine, taking into account methodological, didactic, psychological, organizational and methodological aspects.

Key words: *Fire training, personal safety training, teaching methodology, future border guards, vocational training, higher education, system.*

Волошин Володимир Дмитрович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фізичної підготовки та особистої безпеки Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (м. Хмельницький, Україна). E-mail: voloddm777@gmail.com

Voloshin Volodymyr Dmytrovych – candidate of pedagogical sciences, associate professor of the department of physical training and personal security of the Bogdan Khmelnytsky National Academy of State Border Guard Service of Ukraine (Khmelnysky, Ukraine). Email: voloddm777@gmail.com